

NAUCZYCIEL DOSKONAŁY W OPINII MŁODZIEŻY

A MODEL TEACHER IN YOUNG PEOPLE'S OPINION

Rozprawy Społeczne, nr 3 (IX), 2015

Monika Skop

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Skop M. (2015), *Nauczyciel doskonały w opinii młodzieży*. Rozprawy Społeczne, 3 (IX), s. 68-76.

Streszczenie: Autorka w swym artykule poszukuje odpowiedzi na pytanie: „Jaka powinna być osobowość doskonałego nauczyciela?”. Akcentując, jak ważne znaczenie ma osobowość nauczyciela w jego pracy i efektywności tej pracy jak również to, że współczesny nauczyciel powinien dążyć do tego, aby stać się wychowawcą na miarę XXI w., posiadającym europejską tożsamość, profesjonalizm i umiejętnie wspomagającym rozwój swoich podopiecznych. W artykule zwrócono uwagę na fakt, iż idealny nauczyciel powinien się odznaczać dojrzałością swojej osobowości, wysokim poziomem moralnym oraz etycznym i kroczyć według zasad moralności chrześcijańskiej. Tylko nauczyciel, który stoi na wysokim poziomie moralnym będzie mógł skutecznie oddziaływać wychowawczo na uczniów. Przedstawiono także wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów z Trzcinicy, które były pomocne w udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie.

Słowa kluczowe: doskonały, ideał, nauczyciel, osobowość

Summary: The author of the article searches for the answer to the question “What should be the personality of an ideal teacher?”. She highlights the importance of the teacher’s character into his work and into its effects. She also emphasizes the fact that a modern teacher is obliged to become a form-tutor of the XXI st century, which means that he or she should possess an European identity, professionalism and ability to support the developments of students. The article pays attention to the fact that a perfect teacher should have a mature personality and high moral and ethical standards as well as he or she should follow all the Christian rules. Only such teacher can influence in a pedagogical way his students. The article also consists the results of a research which was conducted among students from Trzcinica, which became very helpful in finding answers to the given questions.

Keywords: perfect, ideal, teacher, personality

*Dobry wychowawca, który nie wtłacza a wyzwala,
nie ciągnie a wznosi, nie ugniata a kształtuje,
nie dyktuje a uczy, nie żąda a zapytuje
– przeżyje wraz z dziećmi wiele natchnionych chwil.*

/Janusz Korczak/

Nauczyciel to wyjątkowa osoba, która naucza i wychowuje swych wychowanków. Nauczyciel nie tylko kształtuje osobowość uczniów, ale ma również wpływ na wybór ich drogi życiowej. W zawodzie nauczyciela ogromną rolę odgrywa jego osobowość. Zajmuje ona nie tylko szczególne miejsce w myśli pedeutologicznej, ale jest też przedmiotem wielu refleksji teoretycznych oraz badań naukowych.

Osobowość nauczyciela ma niezmiernie ważne znaczenie w działalności dydaktyczno – wychowawczej szkoły, dlatego zwłaszcza współcześnie przy wzroście zjawiska alkoholizmu, narkomanii, przestępczości, itp. również u młodzieży szkolnej, coraz ważniejsza staje się rola społeczna nauczyciela. Toteż, ważnym i aktualnym jest stworzenie takiego modelu nauczyciela, który będzie nie tylko spełniał oczekiwania społeczeństwa, ale także sprosta potrzebom kształconej i wychowywanej przez siebie młodzieży.

Zaprezentowany artykuł, wzbogacony wynikami badań da Państwu asumpt do autentycznego rozwoju osobowościowego. Pomoże nauczycielom skorygować własne postawy i postępowanie wychowawcze oraz dostrzec istniejące braki, które pozwolą na udoskonalenie własnego warsztatu pracy.

Poniższy tekst jest wynikiem analiz wybranych artykułów, publikacji dotyczących osobowości nauczyciela oraz rozważań własnych. Szukano w nich odpowiedzi na pytanie: Jaka powinna być osobowość doskonałego nauczyciela.

Co to jest osobowość?

Bardzo nieprecyzyjne jest określenie terminu „osobowość człowieka”, dlatego, że nie ma innej osobowości, jak osobowość ludzi. Tym bardziej, że termin „osobowość” wywodzi się od łacińskiego słowa „persona”, czyli osoba. Jest to byt o rozumnej naturze, odrębny od innych bytów i posiadający świadomość własnego istnienia, a także wolę, charakter i system wartości (Kijewska 2011).

Adres do korespondencji: Monika Skop,
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Aleje Racławickie 14,
20-950 Lublin, e-mail: mskop@onet.eu, tel. 81 445 41 01

Sam Gordon Allport wyłonił prawie pięćdziesiąt różnych definicji, ale ostatecznie zdefiniował „osobowość”, jako: „dynamiczną organizację w jednostce tych psychofizycznych systemów, które determinują jej jedyne w swoim rodzaju przystosowanie do otoczenia” (cyt. za Szewczuk 1966, s.366); osobowość, jako „to, czym człowiek jest naprawdę” (Hall, Lindzey 2002, s. 409-410; Golan 1992, s. 26). W „Słowniku Psychologicznym” Włodzimierza Szewczuka czytamy, że „osobowość” to: „zespół cech psychicznych, przy pomocy, których można opisać podstawowe formy zachowania się człowieka. Osobowość jest zespołem warunków wewnętrznych determinujących sposób, w jaki człowiek reguluje swoje stosunki z działającym na niego światem otaczającym” (Szewczuk 1985, s. 194).

Ciekawa jest także definicja, jaką podaje Wincenty Okoń określając „osobowość”, jako: „zespół stałych właściwości i procesów psychofizycznych, odróżniających daną jednostkę od innych, wpływający na organizację jej zachowania, a więc na stałość w nabywaniu i porządkowaniu doświadczeń, wiadomości i sprawności, w reagowaniu emocjonalnym, w stosunkach z innymi ludźmi oraz na stałość w wyborze celów i wartości” (Okoń 2004, s. 290). Definicja, jaką podaje Lawrence Pervin brzmi: „złożona całość myśli, emocji i zachowań, nadająca kierunek i wzorzec (spójność) życiu człowieka. Podobnie jak ciało, osobowość składa się zarówno ze struktur, jak i procesów i odzwierciedla działanie tyleż natury (geny), co środowiska. Pojęcie osobowości obejmuje również czasowy aspekt funkcjonowania człowieka, osobowość zawiera bowiem wspomnienia z przeszłości, reprezentacje mentalne teraźniejszości oraz wyobrażenia i oczekiwania co do przyszłości” (Pervin 2002, s. 416).

Maria Ziemska wskazuje, na „osobowość”, jako: „dynamiczną, hierarchiczną, mniej lub bardziej spójną, względnie trwałą całość złożoną ze sprzężonych wzajemnie struktur, kształtującą się w relacjach społecznych i w wyniku rozwoju człowieka, w rezultacie pracy nad sobą” (Ziemska 1979, s. 11). Zupełnie inne stanowisko wobec pojęcia „osobowość” zajmuje Maria Grzegorzewska uważając, że jest „dziełem samokształcenia się w osiągnięciu pewnej swoistej, harmonijnej struktury duchowej i zachowaniem jej odmienności osobniczej, jej indywidualności” (Grzegorzewska 1964, s. 17).

Wzór osobowościowy nauczyciela doskonałego – dawne poglądy teoretyków

Każdy nauczyciel powinien poszukać w sobie to, co składa się na doskonałą osobowość, po to, aby osiągnąć bądź dążyć do profesjonalizmu w zawodzie. Doskonałe wychowanie może być dziełem tylko doskonałego nauczyciela. W takim razie należy zadać sobie pytanie: *Jakie cechy powinien posiadać doskonały nauczyciel?* Poszukując odpowiedzi należy sobie przypomnieć, że rozważania nad cechami oraz właściwościami dobrego nauczyciela mają w polskiej literaturze bogatą tradycję. Ideał nauczyciela, drogi

jego poszukiwań przedstawia w swoich pracach wielu teoretyków.

Jan Władysław Dawid uważał, że współczesny nauczyciel powinien posiadać takie cechy, jakie on przedstawił w swoim dziele „O duszy nauczycielstwa”. Akcentował on, iż istotą nauczycielskiego powołania jest „miłość dusz”, pisał: „[...] Jest to miłość, bo człowiek wychodzi poza siebie, troszczy się, bezinteresownie czyni coś dla drugiego; jest to miłość dusz, bo przedmiotem jej jest wewnętrzna duchowa treść człowieka, jego dobro moralne, jego oświecenie i udoskonalenie jako istoty duchowej” (cyt. za Okoń 1962, s. 33-51).

Ta „miłość dusz” według Jana Władysława Dawida koncentrowała się na takim zachowaniu nauczyciela, który w dużym stopniu przejmując się brakami wiedzy czy wadami charakteru swoich wychowanków w taki sposób jakby to były jego osobiste wady czy braki. Wymienia on także potrzebę doskonałości i wartość moralną, jako kolejne właściwości jakie powinien posiadać doskonały nauczyciel. Pisze też, że: „[...] istnieje, typ nauczyciela, który kocha dusze ludzkie – dusze swoich uczniów. Ta miłość dusz jest źródłem entuzjazmu, wiary w swe powołanie, siły w pracy, jest też tajemnicą główną powodzenia, wyjaśnieniem faktu, że w życiu człowieka wypadkiem, momentem, który w życiu tym decyduje – może być i jest czasem – jakiś jeden nauczyciel” (Dawid 1962, s. 47).

Zbliżone poglądy do Jana Władysława Dawida miał Mieczysław Kreutz, z tym, iż ową „miłość dusz” uzupełnił o takie cechy jak: zyczliwość, radość, wiara w siebie, łagodna ocena, umniejszanie wad, a zwiększanie stron dodatnich. Uważał on, że „miłości dusz” nie można sprowadzać tylko i wyłącznie do sfery psychicznej człowieka, ale trzeba i należy dostrzec też fizyczną naturę wychowanka. Poglądy Mieczysława Kreutz’a są niewątpliwie integralnym uzupełnieniem poglądów Jana Władysława Dawida (cyt. za Okoń 1962, s. 169).

Na uwagę zasługują również inni teoretycy, którzy do tematyki osobowości nauczyciela wnieśli nie tylko nowe ujęcia, ale także pojęcia. Takim przykładem jest termin wprowadzony przez Stefana Bailey’a „wychowawca integralny”, a więc w jego rozumieniu posiadający zdatność wychowawczą. Na zdolność tą składają się takie cechy jak: przychylność dla wychowanków, rozumienie ich psychiki, cierpliwość, nastawienie na systematyczne zajmowanie się młodzieżą, nie w sposób abstrakcyjny, ale praktyczny, taktowność przejawiająca się w zdolności w obcowaniu z ludźmi, która nie prowadzi do konfliktów jak i urażania osób objętych kontaktem, postawa pełna entuzjazmu (Szyszko-Bohusz 1982).

Wielu teoretyków przedstawiających swoje poglądy na temat osobowości nauczyciela porusza zagadnienie, jakim jest „talent pedagogiczny”. W tym miejscu zwrócono uwagę na poglądy Zygmunta Myślakowskiego, który stwierdza, że talent to wrodzona dyspozycja sprzyjająca wypełnianiu zadań wychowawczych, a jej główną cechą jest kontaktowość, czyli

umiejętność nawiązywania kontaktu pedagogicznego i żywości wyobraźni, uczuciowości oraz posiadanie instynktu rodzicielskiego. Wszystkie wymienione cechy według Zygmunta Mysłakowskiego powinny być bardziej rozwinięte u nauczyciela niż przeciętnego człowieka. Stwierdza on, że talent pedagogiczny jest cechą wrodzoną i powinien być doskonalony oraz cały czas rozwijany (cyt. za Okoń 1962).

Odmiennego zdania jest Stefan Szuman, twierdząc, że nie istnieje jakaś wrodzona cecha, która byłaby podłożem talentu pedagogicznego, nikt nie rodzi się od razu nauczycielem a talent pedagogiczny nie jest wrodzony, mówi: „Uzdolniony i dobrze pracujący pedagog nie jest istotą obdarzoną przez naturę w rozmaite specyficzne, a wrodzone uzdolnienia pedagogiczne, dzięki którym jest wybitnym nauczycielem i wychowawcą, lecz staje się nim zależnie od tego, czy w tym zawodzie i zadaniu życiowym znajduje zadowolenie, i czy pod względem swojego usposobienia, swoich zainteresowań, swojej umysłowości i swojego charakteru nadaje się na pedagoga” (cyt. za Okoń 1962, s. 76-83).

Reasumując, według Stefana Szumana talent nabywany jest w drodze własnego rozwoju, a żeby wystąpił potrzebne są zdolności. Taką zdobnością jest chociażby „takt pedagogiczny”, jako pewna forma postępowania z ludźmi, która wymaga aby intuicyjnie, czy świadomie wyczuło się i wiedziało, co partner czuje oraz myśli, a także aby się przewidziało, jak zareaguje na dany krok i jak się ustosunkuje do pewnych wymagań (Okoń 1962).

Jak stwierdza Maria Przetacznikowa i Ziemowit Włodarski „[...] dobry pedagog to artysta wrażliwy na wszystko, co dzieje się w sferze stosunków międzyludzkich, w których uczestniczy, i umiejętnie dostosowujący swoje postępowanie. Ze względu na obydwie cechy, mówi się o takcie pedagogicznym, charakteryzującym dobrego nauczyciela” (Przetacznikowa, Włodarski 1983, s. 230).

Zatem „takt pedagogiczny” wymaga tzw. intuicji psychologicznej, wiedzy jak oddziaływać i co z siebie wydobyć żeby wywierać pożądane wrażenie na swoich podopiecznych. Odwołując się do taktu pedagogicznego Stefan Szuman mówi, że nie jest on „jednolitą zdolnością, lecz umiejętnością, którą różni wychowawcy osiągają w różnym stopniu, dochodząc też w różny sposób i nieraz różnymi drogami do podobnych rezultatów” (cyt. za Okoń 1962, s. 140). Uważa również, iż wzoru idealnego czy doskonałego nauczyciela nie da się określić, cech, które powinien posiadać także, dlatego, że nie istnieje jeden typ dobrego nauczyciela. Polemizując więc z wieloma autorami sam w końcu nakreślił, jakimi cechami powinien dysponować nauczyciel. Według niego nauczyciel powinien wypracować „swój własny skuteczny styl wychowania”, posiadać takie cechy jak: takt, etykę, moralność i miłość. W końcu to, że talent pedagogiczny przejawia się umiejętnym wykorzystaniem cech psychicznych każdego nauczyciela, który spełnia odpowiednią rolę w procesie nauczania, a także wychowania (Okoń 1962).

Cechami osobowościowymi nauczyciela sprzyjającymi jego twórczej działalności, jest: ambicja,

wysokie poczucie własnej wartości, wrażliwość psychologiczna, wysokie zdolności intelektualne oraz uzdolnienia twórcze. Do cech tych należy też wrażliwość na problemy, otwartość umysłu na nowe idee, duża ciekawość poznawcza i silna motywacja do wykorzystania własnego potencjału twórczego (Banach 2001; Schulz 1992; Szempruch 2000; Lewowicki 1997).

Obraz idealnego nauczyciela

Termin „ideał” pochodzi od łac. słowa *idealis* (idealny) bądź gr. *idea* i może oznaczać najwyższy cel postępowania jednostki lub zbiorowości w jakiejś dziedzinie; coś doskonałego, będącego normą lub wzorem przy ocenie rzeczy należących do tego samego rodzaju. Oznaczać może też człowieka będącego wzorem do naśladowania (Wiśniakowska 2004).

Czy zatem stwarzanie ideałów ma sens, jeśli i tak osiągnąć ich nie sposób? Wydaje się jednak, że formułowanie ideałów jest potrzebne, bo bez nich człowiek nie miałby tego ważnego drogowskazu dla swych poczynań, dla stwarzania własnego świata, wartości czy choćby poszukiwań sensu życia. W praktyce nie osiągniemy danego ideału, ale pomoże on nam realizować cele pośrednie, które przybliżają nas do niego. W życiu codziennym częściej spotykamy się z terminem „wzór”, „[...]” gdyż jest to stan rzeczy lub osoba posiadająca wiele cech ideału, lecz istniejąca naprawdę” (Miksza 1994, s. 79).

Bogdan Suchodolski, stwierdził kiedyś, że nauczyciel powinien mieć coś z postawy Sokratesa. On bowiem kierował rozwojem poznawczym uczniów, dzięki czemu potrafił sam w tym procesie coś odkryć, a w toku nauczania nie ogranicza się tylko do nudnego wykładania znanych mu treści (cyt. za Korczak 1930).

Nauczyciel nie może być bierny wobec uczniów tylko powinien stwarzać im jak najlepsze warunki do ich rozwoju. „Potrzebny nam jest dziś nauczyciel przewodnik i opiekun w pracy i działaniu każdego ucznia, organizator życia i działania zbiorowego uczniów, człowiek o dyspozycjach czyniących go zdolnym do autentycznej współpracy z uczniami, w atmosferze prawdziwej zyczliwości i twórczości, a zarazem wyposażony w umiejętności kierowania nimi” (Skonieczka 2006, s. 44).

Dobry nauczyciel to człowiek mądry czyniący dobro oraz przeciwdziałający złu, „dobry nauczyciel jest po pierwsze i przede wszystkim człowiekiem i ten fakt jest najważniejszy i decydujący” (Banach 2002, s. 133; Kwiatkowska 1997, s. 198). Wychodząc od tego stwierdzenia uważam, że nauczyciel jakiego „poszukujemy” powinien być: cierpliwy, wyrozumiały, miły, optymistyczny, przyjazny, otwarty w kontaktach międzyludzkich, energiczny, pracowity. Na pewno powinna to być osoba także z poczuciem humoru, wysoką kulturą osobistą i co najważniejsze przejawiająca zaufanie i rozumiejąca problemy swoich podopiecznych oraz odrzucająca myślenie stereotypowe. Istotną cechą osobowości nauczyciela obok zaufania jest empatia, czyli umiejętność wczu-

wania się w wewnętrzny świat ucznia. Ważną cechą jest także wygląd zewnętrzny. Nauczyciel idealny powinien posiadać wszechstronną wiedzę o świecie, społeczeństwie, dążyć do sukcesu oraz stale uzupełniać i poszerzać swoją wiedzę, którą czerpie z różnych dziedzin. To człowiek gotowy w każdej chwili wysłuchać ucznia, mający przyjacielski, rodzicielski stosunek do niego, potrafiący znaleźć wspólny język z wychowankami.

Tylko bogata i rozwinięta osobowość dobrego nauczyciela może wywierać pozytywny wpływ na ucznia, „Jakimi więc osobowościowo są dzisiejsi nauczyciele i wychowywane przez nich młode pokolenie, takim będzie jutrzejsze społeczeństwo; jakie cele przyświecają nauczycielowi – takimi pokieruje się ukształtowany przezeń człowiek” (Kupisiewicz 1997, s.107). Nauczyciel doskonały to taki, który w nauczaniu używa praktyki zamiast teorii, umiejętnie organizuje i planuje czas, jest kompetentny, systematyczny i punktualny, ma dobrą pamięć. Dobry nauczyciel powinien też mieć żywe, wesołe usposobienie i umieć utrzymać w klasie dyscyplinę bez podnoszenia głosu. Jest cierpliwy i wytrwały, dzięki czemu potrafi zrozumieć potrzeby uczniów. Ważną cechą jest też umiejętność współpracy zarówno z nauczycielami jak i rodzicami. Doskonały nauczyciel powinien patrzeć na świat z pozycji ucznia, przejawiać dojrzałość emocjonalną, która umożliwi mu powstrzymanie wybuchów złości i pozwoli dokonywać trafnych wyborów w wielu sytuacjach.

Zbigniew Zapasiewicz porównuje nauczyciela do zawodu aktora: „Ten zawód niezwykle rozwija wewnętrznie, jeśli poświęcić mu się bez reszty. I tylko wtedy ma sens” (cyt. za Banach 2004, s.49-50).

Doskonały nauczyciel to nauczyciel etyczny i moralny

Etyka rozumiana jest najczęściej, jako filozoficzna refleksja nad wartościami oraz wynikającymi z nich zasadami postępowania. Moralność to ogół wartości, zasad i postaw akceptowanych w danej społeczności. Zasady moralne oraz wartości wyznaczają sposoby postępowania jak również dostarczają kryteriów oceniania (Kaszyński, Żuk-Łapińska 1995).

Związek pomiędzy etyką a moralnością w zawodzie nauczyciela polega na tym, że jest on nie tylko zobowiązany do przestrzegania podstawowych norm moralnych, ale powinien także być dla swoich uczniów wzorem do naśladowania, dlatego dobry nauczyciel dąży do ciągłego samodoskonalenia. Powinien być „żywym człowiekiem, nie usztywnionym i nie zrutyinizowanym, z postawą poszukująco-badawczą i twórczą w stosunku do każdego przypadku (...) nauczyciel powinien być nie tylko z życiem związany, ale powinien być w nurcie tego życia pogrążony” (Grzegorzewska 1963, s.5). Dobry nauczyciel w swojej pracy powinien się kierować zasadą szacunku do drugiego człowieka (zakazane stosowanie kar), zasadą perfekcjonizmu (ciągłe uzupełnianie wiedzy), empatii, więzi emocjonalnej i prawdy.

Maria Grzegorzewska uważa, iż tylko nauczyciel etyczny, otwarty oraz przyjazny przygotowuje wychowanka do budowy jego osobowości, samokształcenia „(...) w atmosferze ufności i szczerości (...) buduje się młody, nowy świat (wychowanka), odmienny od innych, czerpiący różne wartości z gleby, na której wyrasta i ze zjawisk, które go otaczają. W duchowym jak gdyby porozumieniu z nauczycielem, czerpiąc z niego moc i siłę, kształtuje się osobowość wychowanka (...). W przyszłości wychowanek taki, pracujący już samodzielnie, niezależny od dalszych wpływów wychowawcy bardzo często zachowuje w duszy postać moralną tego, który mu przewodniczył” (Grzegorzewska 1989, s.23). Dalej wypowiada się na temat bogactwa wewnętrznego nauczyciela stwierdzając: „Jeżeli chcesz wejść w szeregi nasze, walczyć o człowieka i jego wartości moralne - musisz być sam bogaty wewnętrznie i musisz po to bogactwo sięgać wszędzie i zawsze. Musisz je wszędzie umieć zobaczyć, znaleźć i czerpać dla siebie” (Grzegorzewska 2002, s.51).

W pracy dobrego nauczyciela ważne miejsce powinna mieć też siła moralna: „bez tej siły przy najlepszych naukowych teoriach pedagogicznych wyniki pracy będą szablonowe, blade, bezduszne, jakby pozbawione dynamizmu w pracy doskonalenia budowy naszej przyszłości” (Tamże, s.106). Powinien go cechować realizm, obiektywizm oraz miłość zarówno do świata jak i ludzi.

Niewątpliwie idealny nauczyciel powinien się także odznaczać dojrzałością swojej osobowości, wysokim poziomem moralnym oraz etycznym i kroczyć według zasad moralności chrześcijańskiej (Rynio 2001, s.216). Powinien on stać także „na straży realizacji chrześcijańskich wartości moralnych” czytamy w *Kodeksie Etyki Nauczycielskiej*, punkt 6 z 1997 roku.

Ma, więc obowiązek pogłębiać swoje życie religijne a także powinien rozwinąć w sobie życie nadziei, wiary i miłości Boga oraz człowieka. Powinien również rozwijać cnoty ludzkie jak: dobroć, optymizm, radość, miłość prawdy czy pokój. Sprawą równie ważną winno być kształtowanie serc do wierności życiu chrześcijańskiemu. Zadaniem dobrego nauczyciela powinno być życie w prawdzie, życie nią, na co dzień i czynienie jej w miłości. Jest to najważniejszy warunek nie tylko szczęścia uczniów, ale także skuteczności pracy wychowawczej, „praca nauczyciela ma być przede wszystkim miłością i służbą” (Tamże). Jeśli chcemy pomagać innym to najpierw musimy zacząć od siebie i pomóc samemu sobie.

Według Stefana Wyszyńskiego (Rynio 2001) idealnego nauczyciela winna cechować siła moralnego oraz umysłowego działania, która wyraża się wrażliwością w okazywaniu wartości uniwersalnych. Nauczyciel dobry to taki, który żyje prawdą, nadzieją, miłością, zdolny do bezinteresownej pomocy i wolny od lęku. Ideał nauczyciela najpełniej kreśli w 3 rozdziale Pierwszego Listu św. Piotr: „[...] bądźcie wszyscy jednomyślni, współczujący, pełni braterskiej miłości, miłosierni, pokorni! Nie oddawajcie złem

za zło ani złorzeczeniem za złorzeczenie! [...]. Kto bowiem chce miłować życie i oglądać dni szczęśliwe, niech wstrzyma język od złego i wargi, aby nie mówiły podstępnie. Niech zaś odstąpi od zła, a czyni dobro, niech szuka pokoju i niech podąża za nim. Oczywiście Pana na sprawiedliwych [są zwrócone] [...]" (Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu 2008, rozdz. 3 wiersze 8-12).

Doskonały nauczyciel powinien żyć zgodnie z prawdą, przekazywać wiedzę w sposób bezstronny i powstrzymać się od narzucania uczniowi własnego punktu widzenia. Reprezentować wysoki poziom etyczny zarówno w pracy oraz życiu prywatnym, bo cała osobowość nauczyciela ujawnia się w jego zachowaniu.

Dobry nauczyciel powinien rozumieć niepokoje uczniów i okazywać zainteresowanie nimi. Dlatego tak ważną w jego pracy jest osobista postawa etyczna, Wincenty Okoń pisał: „Nauczyciel jest dzisiaj bardziej niż kiedykolwiek odpowiedzialny nie tylko za nauczanie i wychowanie, lecz także za całe przygotowanie młodego człowieka do coraz bardziej własnego życia, jest to odpowiedzialność bardziej w sferze moralnej niż jakiegokolwiek innej” (Okoń 1962, s. 22).

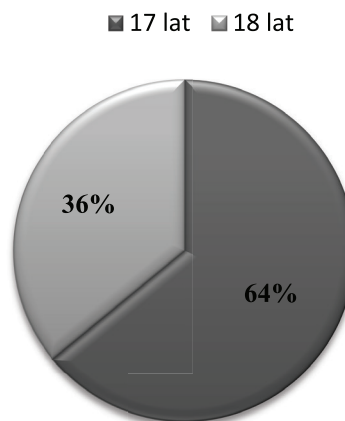
Ponadto nauczyciel powinien we właściwy sposób przekazać wartości, które są podstawą społeczeństwa obywatelskiego, jak szacunek do drugiego człowieka, wolność sumienia, powinien także „dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji”. Nauczyciel musi mieć na względzie nie tylko dobro ucznia, ale również szkoły i całego społeczeństwa (Karta Nauczyciela 1982).

Metoda badań i charakterystyka badanej grupy

Profil idealnego nauczyciela nie jest stabilny, ponieważ zmienne są wymagania stawiane nauczycielom, dlatego musi to być model, który odpowiada aktualnym potrzebom. Z racji, iż zagadnienie to w dalszym ciągu stanowi problem nierozwiązany, wymagający dalszych badań empirycznych, założeniem tego artykułu jest nakreślenie sylwetki osobowej idealnego nauczyciela w oparciu o opinię uczniów. Zostały wzięte pod uwagę cechy osobowościowe preferowane przez badaną młodzież oraz poszczególne dyspozycje osobowości nauczyciela i to, w jakim stopniu decydują one o autorytecie pedagoga wśród uczniów.

W celu zdobycia odpowiedzi przeprowadzone zostały badania wśród młodzieży ponadgimnazjalnej z Trzciny. W badaniu udział wzięło 50 uczniów. Podstawową metodą zastosowaną do zbierania materiału empirycznego był sondaż diagnostyczny natomiast, jako technikę zastosowano ankietę.

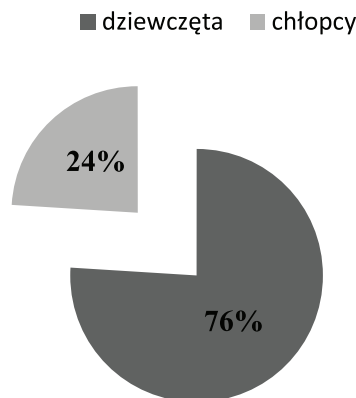
Kwestionariusz ankiety, jako narzędzie badawcze skonstruowany został przez autora badań i składał się z 20 pytań. Zawierał pytania zamknięte, półotwarte i dwa pytania otwarte. Pytania były jednokrotnego wyboru. Dominującą grupę stanowili uczniowie w wieku 17 lat (64%), mniejszą zaś w wieku 18 lat (36%).

Rysunek 1. Wiek badanych

Źródło: opracowanie własne.

Jak ilustruje poniższy wykres najliczniejszą grupą były dziewczęta, które stanowiły (76%) badanej grupy a pozostałe (24%) to byli chłopcy.

Rysunek 2. Płeć badanych

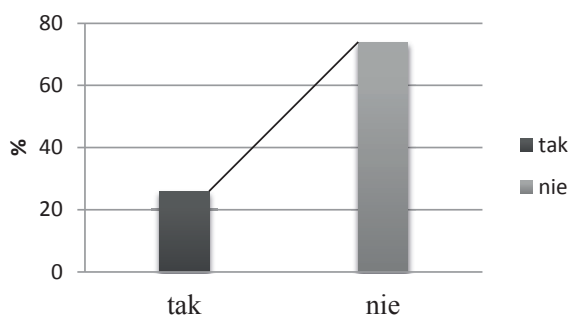
Źródło: opracowanie własne.

Profil idealnego nauczyciela w opinii badanej młodzieży

Przeprowadzone badania dowiodły, iż uczniowie mają jasno sprecyzowany wzór osobowy nauczyciela. Większość badanych, na pytania dotyczące wyglądu, fryzury, tuszy, wzrostu nauczyciela odpowiadała, że „Raczej nie” lub „Nie mają dla nich znaczenia”. Odpowiedzi prezentowały się następująco:

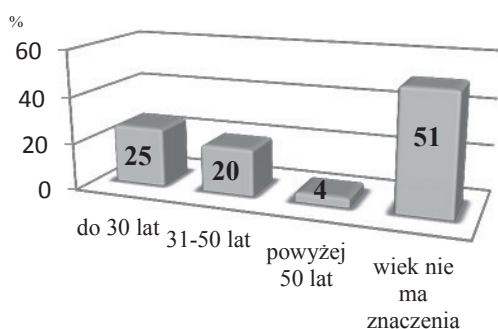
- wygląd, (42%) badanych oceniło, że „Raczej nie ma znaczenia”, a (16%) „Nie ma znaczenia”;
- fryzura, (43%) respondentów stwierdziło, że „Raczej nie ma znaczenia”, (13%) „Nie ma znaczenia”;
- tusza, według badanych „Nie ma znaczenia” i tak odpowiedziało (75%) osób;
- wzrost, (72%) uczniów uważa, że także „Nie ma znaczenia”.

Następne pytanie dotyczyło tego, czy każdy może zostać nauczycielem, (74%) badanych stwierdziło, że „Nie każda osoba może być nauczycielem”, tylko (26%) osób uznało, że „Nauczycielem może być każdy człowiek”.

Rysunek 3. Czy nauczycielem może być każdy człowiek?
Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o wiek, głosy się podzieliły, większość młodzieży uważa, że wiek nauczyciela nie ma znaczenia (51%), a (25%) badanych stwierdza, że doskonały nauczyciel to taki, który ma nie więcej niż 30 lat, w wieku od 31-50 lat, jako doskonałego nauczyciela widzi (20%) badanych uczniów, a tylko (4%) respondentów uznaje za doskonałego nauczyciela osobę w wieku powyżej 50 lat.

Rysunek 4. Wiek doskonałego nauczyciela
Źródło: opracowanie własne.

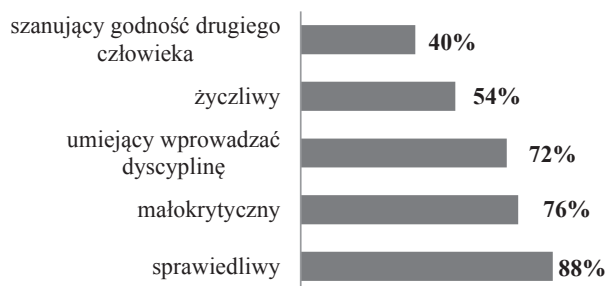
Odnosząc się do wcześniejszego pytania badana młodzież stwierdziła, że „Emerytowany nauczyciel nie może być idealnym nauczycielem” (59%). Reszta (41%) stwierdziła, że wiek emerytalny „Nie ma znaczenia”. Być może wybór młodzieży taki a nie inny związany jest z tym, że osoby starsze postrzegane są przez młodzież, jako osoby, które m.in. gubią się w elektronicznych udoskonaleniach systemu, wolniej obsługują programy komputerowe, mają odmienne zapatrywania na wiele spraw i które gubi rutyna. Na postrzeganie takie może też wpływać coraz większa krytyka ze strony osób młodych, kończących studia, dla których nie ma etatu w szkole, bo zatrudniani są chętniej nauczyciele emerytowani.

Co do płci nauczyciela to dla uczniów „Nie ma ona znaczenia”, tak odpowiedziało (72%), a (16%) badanych uważa, że najlepszym nauczycielem może być tylko „Kobieta” na „Mężczyznę” wskazało (12%) respondentów.

Rysunek 5. Płeć nauczyciela doskonałego
Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowanie pierwsze miejsce wśród cech charakteryzujących doskonałego nauczyciela (badani z pośród podanych cech mieli wybrać 5 i oznaczyć je według ważności od 1 do 5) w opinii młodych jest: „Sprawiedliwość” (88%) badanych. Kolejną ważną cechą, jaką powinien odznaczać się według młodzieży doskonały nauczyciel jest „Małokrytycyzm” (76%) i „Umiejętność wprowadzania przez niego dyscypliny” (72%). Badani preferują również „Życzliwość” w stosunkach z innymi (54%) jak również „Poznanowanie godności drugiego człowieka” (40%).

Rysunek 6. Pożądane cechy charakteru doskonałego nauczyciela w oczach badanych
Źródło: opracowanie własne.

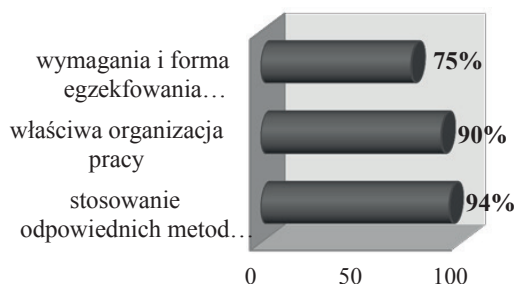
Jeśli chodzi o cechy usposobienia idealnego nauczyciela to większość respondentów uważa, że doskonały nauczyciel, którego chcieliby mieć powinien być energiczny, optymistyczny, z poczuciem humoru (77%) badanych.

Jednak, co moim zdaniem zasługuje na uwagę, dla wielu uczniów dyskwalifikuje, jako doskonałego nauczyciela jego kalectwo (57%) badanych. Dla pozostałych (43%) nie ma to znaczenia.

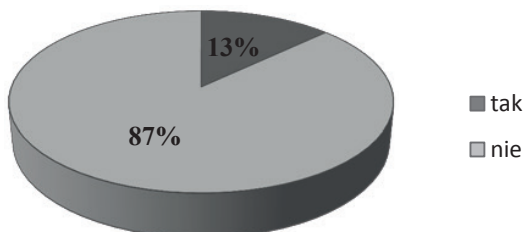
Rysunek 7. Wpływ kalectwa na wizerunek doskonałego nauczyciela
Źródło: opracowanie własne.

Z analiz danych odnośnie wpływu właściwości dydaktycznych nauczycieli na stosunek ucznia do nauki w opinii ich samych widzimy, że aż (94%) młodzieży za taki wpływ uważa stosowanie odpowiednich metod nauczania. Właściwa organizacja pracy w opinii (90%) młodzieży jest kluczem do sukcesu nauczyciela, gdyż uważają oni, że lekcje prowadzone w niewłaściwy sposób, monotonicznie z przewagą metod słownych są po prostu nudne. Badani podkreślają też znaczenie planowania i odpowiedniej organizacji zajęć, które to w bardzo dużym stopniu mają znaczenie na ich stosunek do nauki szkolnej. Tak twierdzi (75%) badanych.

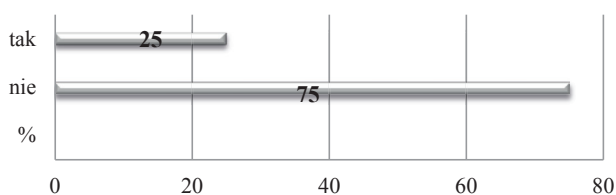
Rysunek 8. Wpływ właściwości dydaktycznych nauczycieli na stosunek do nauki szkolnej badanych
Źródło: opracowanie własne.

Analizując kolejne wyniki badań okazuje się, że uczniowie chcą żeby nauczyciele interesowali się nimi, ale nie informowali o wszystkim, co ich dotyczy rodziców (87%) badanych. Odmiennego zdania była reszta badanych (13%).

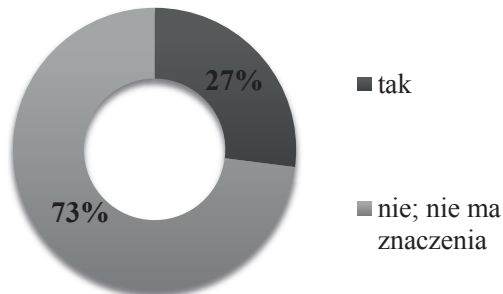
Rysunek 9. Czy doskonały nauczyciel powinien informować rodzica o wszystkim, co dotyczy jego dziecka?
Źródło: opracowanie własne.

Młodzieży nie podoba się, co negatywnie też oceniają, zbytnie ingerowanie nauczycieli w ich życie prywatne (75%) badanych. Innego zdania jest tylko mała część badanych (25%).

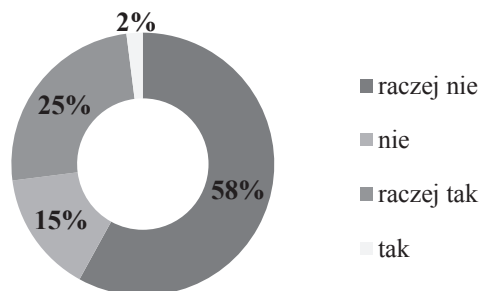
Rysunek 10. Czy idealny nauczyciel powinien ingerować w życie prywatne uczniów?
Źródło: opracowanie własne.

Niewielką wagę młodzież przywiązuje do przekonań religijnych nauczycieli. Uważają oni, że religijność nauczyciela nie ma większego znaczenia (73%). Twierdząco odpowiedziała tylko niewielka liczba osób (27%).

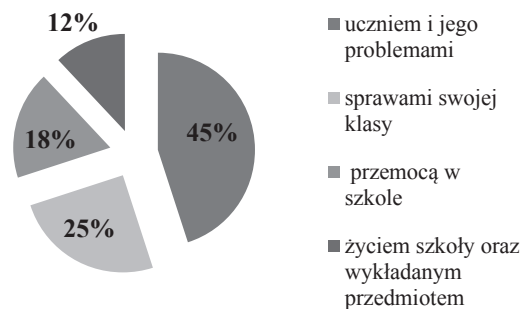
Rysunek 11. Osoba religijna, jako doskonały nauczyciel w opinii uczniów
Źródło: opracowanie własne.

Następne pytanie z ankiety dotyczyło tego czy nauczyciel idealny powinien uprawiać czynnie sport. Okazuje się, że (58%) badanych „Raczej nie” widzi takiej potrzeby, stanowcze „Nie” wybrało (15%) badanych, „Raczej tak” odpowiedziało (25%) osób, a „Tak” tylko (2%).

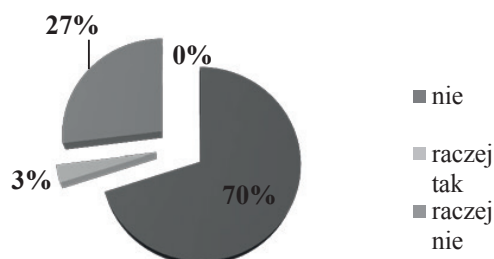
Rysunek 12. Wpływ czynnego uprawiania sportu na wizerunek idealnego nauczyciela
Źródło: opracowanie własne.

Młodzieży uważa, że doskonały nauczyciel powinien interesować się uczniem i jego problemami (45%) badanych, sprawami swojej klasy (25%) uczniów, przemocą w szkole (18%) i życiem szkoły oraz wykładanym przedmiotem (12%).

Rysunek 13. Czym powinien interesować się nauczyciel wg uczniów?
Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym problemem było to, czy nauczyciel powinien ingerować w wygląd ucznia i zabierać głos na temat jego uczesania bądź ubioru. Stanowcze „Nie” wybrało aż (70%) młodzieży, (27%) odpowiedziało „Raczej nie”, a za „Raczej tak” było (3%) badanych. Nikt nie zaznaczył odpowiedzi „Tak”.

Rysunek 14. Ingerowanie nauczyciela w wygląd ucznia
Źródło: opracowanie własne.

Pytania otwarte, na które uczniowie sami udzielali odpowiedzi dotyczyły m.in.:

- stroju, jaki powinien nosić do pracy doskonały nauczyciel - (26%) osób stwierdziło, że strój „Nie ma żadnego znaczenia”. Dużym powodzeniem cieszył się „Ubiór modny” (18%) badanych, następnie (13%) wybrało „Ubiór czysty”. Za „Ubiorem eleganckim” opowiedziało się (12%) respondentów, a za „Schludnym” (10%). Były też odpowiedzi: „Skromny, sportowy, młodzieżowy”.
- fryzury, jaką powinien mieć idealny nauczyciel - „Fryzurę modną, naturalną” wybrało (14%) badanych, „Kok” (12%) osób, natomiast „Fryzurę elegancką” wskazało (10%) respondentów.

Wnioski

Reasumując badania stwierdza się, iż młodzież ponadgimnazjalna z Trzciny w większości nie zwraca uwagi na wygląd zewnętrzny nauczycieli, ale na ich stosunek i podejście do uczniów. Wpływ nauczycieli na młodzież będzie tym większy i skuteczniejszy im cechy osobowościowe nauczycieli będą bardziej zgodne z opiniami uczniów.

Jak wynika z badań dla ponad połowy badanych wiek nauczyciela nie ma w ogóle znaczenia. Istnieją natomiast wyraźne dysproporcje pomiędzy przedziałem wiekowym do 50 lat i po 50 roku życia nauczyciela. Przeważająca większość woli jednak nauczycieli młodych, a przy tym szczególnie kobiety. Poziom i jakość oddziaływania wychowawczego na uczniów w opinii badanych, w dużym stopniu uzależniony jest od cech moralnych oraz etycznych osobowości nauczyciela. Wysokim uznaniem cieszy się pedagog uśmiechnięty, pogodny, przyjazny.

Młodzież uważa też, że nauczyciel idealny to człowiek sprawiedliwy, zarówno w stosunkach z uczniami, jak i w ocenie pracy szkolnej. Cecha ta w istotny sposób wpływa na atmosferę w szkole oraz zapewnia autorytet nauczycielowi u młodzieży. Uczniowie pragną też, aby nauczyciele byli mało krytyczni, życz-

liwi, szanujący godność drugiego człowieka, ale również umiejący wprowadzać dyscyplinę.

Już badania Mariana Śnieżyńskiego (Śnieżyński 1989, s.165-177) ukazały, że największą szansę osiągnięcia autorytetu oraz sympatii młodzieży ma nauczyciel sprawiedliwy, potrafiący zrozumieć uczniów, szczerzy, bezpośredni, mający poczucie humoru, dużą wiedzę i umiejętność jej przekazywania. Wiadomo, że aby praca wychowawcza dawała efekty, nauczyciel musi znać środowisko rodzinne ucznia oraz współpracować z nim, co nie zawsze jest akceptowane przez młodzież. Interesowanie się nauczyciela uczniem musi mieć też swoje granice oraz być zbyt natrączywe, wkraczające w jego sprawy osobiste. Skutek tego będzie wtedy taki, że młodzież poczuje się skrępowana, zawstydzona, czego efektem może być podejrzliwy, nieufny oraz zamknięty stosunek do otoczenia.

Zadziwiającym może być fakt, że kalectwo dyskwalifikuje nauczyciela, według badanej młodzieży nauczyciel z jakąkolwiek dysfunkcją nie ma szans, by znaleźć się w kategorii nauczyciel doskonały. W dzisiejszych czasach, gdy tak wiele mówi się o tolerancji, porusza kwestie dotyczące osób z niepełnosprawnością, ich pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, może to być zaskoczenie. Jak widać wiele jest jeszcze do zrobienia w tej kwestii.

Bardzo dużą wagę młodzież przywiązuje do dobrego przygotowania metodycznego nauczycieli i umiejętności oceny. Właściwości te w wysokim stopniu decydują, o jakości przyswajania wiedzy przez młodych ludzi, a tym samym o ich wynikach szkolnych. Badani uważają, że lekcje są ciekawe, urozmaicone oraz przyjemne, gdy nauczyciel posiada szeroką wiedzę ogólną i stworzy właściwą organizację pracy. Cechy te zapewniają nauczycielowi poważanie, autorytet wśród uczniów, a to wpływa na ich stosunek do nauki. Odnośnie zainteresowań nauczycieli, młodzież chce, aby cała uwaga nauczyciela skupiona była na uczniu i jego problemach, dlatego można odnieść wrażenie, że nie powinien on mieć zainteresowań pozazawodowych, a tym bardziej narzucać ich uczniom. Jak wynika z badań przekonania religijne nie są czynnikiem decydującym o tym, czy dany pedagog może stać się doskonałym, czy też nie. Na podstawie analizy badań można stwierdzić też, że zainteresowanie nauczyciela sportem jest pożądane oraz imponuje młodzieży, ale dla znacznie mniejszej grupy badanych, ponieważ reszta nie zwraca na to uwagi. Badania dowiodły, że młodzież potrafi wypowiadać się o kwestiach ogólnie pedagogicznych, jak również ma ona jasno sprecyzowany wzór osobowy nauczyciela.

Ideał to potęga, choć niedościgniony to i tak należy do niego dążyć, aby stać się wielkim w swoim niepowtarzalnym wydaniu. Artykuł kończy stwierdzenie: „Jedno jest pewne: nauczyciel dziś to zupełnie ktoś inny niż kiedyś. Nie sama wiedza jest tym, czego oczekuje się od nauczyciela. Tę łatwo przyswoić z różnych dostępnych źródeł. To, co jest dziś potrzebne to mądrość i umiejętność stymulowania rozwoju uczniów.

(...) Ta nowa pozycja jest źródłem wielu wyzwań. Żadna szkoła nie przygotowywała do tak rozumianego procesu nauczania i wychowywania. Dlatego trzeba samodzielnie poszukiwać najlepszych dróg i doskonalić siebie pod kątem stawania się liderem. To praca nad własnym charakterem i własnym szczęściem” (cyt. za Kołodziejczyk, 07.09.2014r.).

Literatura:

- Banach C. (2001), *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Banach C. (2002), *Kultura pedagogiczna nauczyciela*. W: Grzesiak J. (red.), *Edukacja i kultura*, Wydawnictwo Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego UAM, Kalisz, s.133-144.
- Banach C. (2004), *Nauczyciel wobec zadań reformy edukacji i własnego rozwoju zawodowego*. W: Kosętko H., Pietrzyk B., Ślęczka R. (red.), *Edukacja nauczycielska wobec zadań reformy*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, s.40-53.
- Dawid W.(1962), *O duszy nauczyciela*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Golan Z. (1992), *Osobowość a zaangażowanie religijne*. Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa.
- Grzegorzewska M. (1963), *Kształcenie nauczycieli-wychowawców*. Kwartalnik Pedagogiczny, nr 2, s. 3-15.
- Grzegorzewska M. (1964), *Wybór pism*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grzegorzewska M. (1989), *Wybór pism*, Warszawa.
- Grzegorzewska M. (2002), *Listy do młodego nauczyciela, cykl I-III*. Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa.
- Hall C.S., Lindzey G. (2002), *Teorie osobowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Juszczak S., Ogrodnik J., Przybyła E. (2011), *Osobowość kompetencje powinności nauczyciela i wychowawcy*. Wydawnictwo AWF, Katowice.
- Kijewska A. (2011), *Filozof i jego muzy*. Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty.
- Korczak J. (1930), *Pisma*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kupisiewicz C. (1997), *Szkolnictwo w procesie przebudowy*. Wydawnictwo „Żak”, Warszawa.
- Kwiatkowska H. (1997), *Edukacja nauczycieli*. Wydawnictwo Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Lewowicki T. (1997), *Przemiany oświaty*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Miksza M. (1994), *Życie, ale jak?*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Okoń W. (2004), *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo „Żak” Warszawa.
- Okoń W. (1962), *Osobowość nauczyciela*. Wydawnictwo Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
- Pervin L.A. (2002), *Psychologia osobowości*. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk.
- Pikus S. (1995), *Etyka nauczycielska jako problem*. W: Kaszyński K., Żuk-Łapińska L. (red.), *Etyka zawodu nauczyciela*. Nauczanie etyki. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. T. Kotarbińskiego, Zielona Góra, s. 8-15.
- Pituła B. (2011), *Stale cechy osobowości nauczyciela determinantami jakości jego pracy zawodowej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Polskie Towarzystwo Nauczycieli (1997), *Kodeks Etyki Nauczycielskiej*. Wydawnictwo Apostolicum, Ząbki.
- Przetacznikowa M., Włodarski Z.,(1983), *Psychologia wychowawcza*. Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa.
- Rynio A. (2001), *Wychowanie młodzieży w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Skonieczka E. (2006), *Autorytet nauczyciela : kryzys czy nowa jakość*. Życie Szkoły, nr 8, s.42-46.
- Schulz R. (1992), *Kształcenie dla innowacji pedagogicznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Szempruch J. (2001), *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”, Rzeszów.
- Szewczuk W. (1966), *Psychologia. Zarys podręcznikowy*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Szewczuk W. (1985), *Słownik psychologiczny*. Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Szysko-Bohusz A. (1982), *Osobowość współczesnego nauczyciela (w świetle poglądów wychowawców i młodzieży)*. Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Śnieżyński M. (1989), *Idealny i rzeczywisty obraz nauczyciela w opinii uczniów*. Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych, s.165-177.
- Wiśniakowska L. (2004), *Słownik wyrazów obcych*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Zespół Biblistów Polskich (2008), *Pierwszy list św. Piotra, rozdz. 3*. W: Stachowiak L., Hergesel T., Romaniuk K., Rubinkiewicz R. (red.), *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań, wiersze 8-12.
- Ziemska M. (1979), *Rodzina a osobowość*. Wydawnictwo Wiedza Powszechna, Warszawa.

Strony internetowe:

Kołodziejczyk W., *Co to znaczy dobrze uczyć, kto to jest dobry nauczyciel?*, www.edukacjaprzyszlosci.blogspot.com/2013/03/co-to-znaczy-dobrze-uczyc-kto-to-jest.html, (dostęp: 07.09.2014r.).

Akty prawne:

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku. *Karta Nauczyciela*.